

Tarbijakrediit vs. tsiviilkohtumenetlus:

aeg viia vastutustundliku laenamise põhimõtte
järgimise kontroll Euroopa Liidu õigusega kooskõlla^{*1}

1. Sissejuhatus

Võlaõigusseaduse^{*2} (VÕS) 22. peatüki 2. jagu (§-d 402–421) sisaldab mahukat tarbijakrediidi regulatsiooni. Nende sätete eesmärk on kaitsta tarbijat kui õigussuhtes majandustegevuses tegutseva krediidiandjaga võrreldes nõrgemat poolt, kehtestades miinimumnõuded, millest ei tohi VÕS § 421 kohaselt tarbijakrediidilepingus tarbija kahjuks kõrvale kalduda.^{*3} Tarbijakrediidi sätted põhinevad suuresti Euroopa Liidu õigusel, sh tarbijakrediidi direktiivil.^{*4} Muu hulgas tuleneb tarbijakrediidi direktiivi artiklist 8 liikmesriikidele kohustus tagada, et krediidiandja hindaks enne krediidilepingu sõlmimist tarbija krediidivõimelisust. Eesti on selle kohustuse täitmiseks sätestanud VÕS §-s 403⁴ krediidiandja kohustuse järgida vastutustundliku laenamise põhimõtet. Selle põhimõtte kohaselt peab krediidiandja VÕS § 403⁴ lõike 1 kohaselt enne tarbijaga lepingu sõlmimist hindama, kas tarbija on võimeline krediidi kokkulepitud tingimustel tagastama, ning koguma selle hindamiseks vajalikke andmeid.

Juhul kui tarbija krediidilepingut rikub ja jääb krediidiandjale võlgu, toimub võla sissenõudmine tsiviilkohtumenetluses. Rahalise nõude saab krediidiandja (või temalt nõude omandanud isik) esitada kas hagimenetluses või maksekäsu kiirmenetluses. Tsiviilkohtumenetluse regulatsioon lähtub sellest, et vaidlevad võrdsed pooled. Nii sätestab tsiviilkohtumenetluse seadustiku^{*5} (TsMS) § 7 üldise võrdse kohtlemise põhimõtte tsiviilkohtumenetluses. Hagimenetluses kehtib ka TsMS § 5 lõigetest 1 ja 2 tulenev võistleva menetluse põhimõte, mis tähendab seda, et kohus saab asja lahendada üksnes poolte esitatud nõuetest, asjaoludest ja tõenditest lähtudes. See tähendab, et kohus ei kogu omal algatusel tõendeid ega tuvasta asjaolusid, millele pooled ei ole tuginenud. Tulenevalt TsMS § 436 lõikes 7, § 652 lõikes 8 ja § 688 lõikes 2 sätestatud *iura novit curia* põhimõttest kohaldab kohus siiski ise õigust, seda sõltumata poolte väidetest.^{*6} Tarbijakrediidilepingust tulenevate nõuete menetlemisele TsMS-s erikorda ei ole sätestatud.

Menetlusnormide eesmärk peaks olema tagada materiaalõiguste realiseerimine. Kui lähtuda sellest, et tarbija on õigussuhtes krediidiandjaga nõrgem pool, siis ei ole põhjust arvata, et tema võimekus osaleda kohtumenetluses on oluliselt suurem kui lepingu sõlmimisel. Tarbija nõrgemaks pooleks olemise põhjused nagu väiksemad teadmised ja väiksem rahaline võimekus on samad nii krediidilepingut sõlmides kui ka kohtus vaieldes. Seega tarbija õiguste tõhus kaitse eeldab lisaks materiaalõiguse reeglitele ka asjakohaseid menetlusõiguse norme.^{*7} Siit kerkib küsimus, kuidas on võimalik tagada võistlevas tsiviilkohtumenetluses, et tarbija kaitseks kehtestatud materiaalõiguse sätted ka tegelikult rakenduksid.

¹ Artikkel põhineb autori ettekandel 37. Eesti õigusteadlaste päeval Tartus 7. oktoobril 2022.

² RT I 2001, 81, 487, RT I, 15.03.2022, 15.

³ Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. P. Varul jt (koost.). Tallinn: Juura 2019, lk 587 (M. Käerdi, A. Õunpuu).

⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2008/48/EÜ, 23. aprill 2008, mis käsitleb tarbijakrediidilepinguid ja millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 87/102/EMÜ (tarbijakrediidi direktiiv). – ELT L 133, 22.05.2008, lk 66–92.

⁵ RT I 2005, 26, 197, RT I, 10.11.2022, 3.

⁶ Asjaolude ja õiguse kohaldamise eristamise kohta lähemalt vt E.-K. Velbri. *Iura novit curia* põhimõtte kohaldamine ja selle piirid hagimenetluses. Magistr töö. Tartu: Tartu Ülikool 2015.

⁷ P. Kalamees. Tarbija õiguste kaitse maksekäsu kiirmenetluses Euroopa Kohtu praktika valguses. – *Juridica* 2019/8, lk 614.

Artiklis otsitakse vastust küsimusele, kuidas tagada tsiviilkohtumenetluses tarbija õiguste piisav kaitse ja vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise kontroll kooskõlas Euroopa Liidu õigusega. Esiteks antakse ülevaade vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise kontrollimisest kehtiva menetlusõiguse ja senise kohtupraktika kontekstis. Teiseks tuuakse välja Euroopa Kohtu praktikas väljendatud seisukohad tarbija õiguste kaitsmise kohta tarbijakrediidilepinguid puudutavates vaidlustes, et nende eeskujul kujundada lahendus vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise kontrollimiseks. Kolmandaks analüüsitakse eeltoodust lähtuvalt probleemkohti Eesti õiguses ning tuuakse välja võimalikud lahendused, et viia kehtiv õigus ja selle rakenduspraktika Euroopa Liidu õigusega kooskõlla.

2. Tarbijakrediidist tuleneva nõude kohtulik kontroll Eesti senises kohtupraktikas

2.1. Nõude kohtulik kontroll hagimenetluses

2.1.1. Hagimenetluse üldised reeglid

Hagimenetlus on mõeldud sisulise vaidlusmenetlusena kahe vastaspoole õigusvaidluse lahendamiseks.⁸ Kui pooled ei ole vaidluse lahendamiseks oluliste asjaolude suhtes üksmeelel, siis peavad nad TsMS § 230 lõike 1 järgi oma väiteid tõendama. Hagimenetluse aluseks on hageja esitatud hagiavaldus, milles hageja peab TsMS § 363 lõike 1 punktide 1 ja 2 kohaselt lisaks formaalsetele nõuetele ära märkima ka hagi eseme ja aluse, s.t selle, mida ta kostjalt nõuab ning millised on asjaolud, mis tema arvates annavad talle aluse seda nõuda. Kuigi TsMS § 363 lõike 1 punkt 3 nimetab hagile lisatavana ka hageja väidetud asjaolusid kinnitavaid tõendeid, siis ei ole nende esitamine hagi menetlusse võtmise eelduseks, vaid tõendite esitamise vajadus sõltub sellest, millistele asjaoludele kostja vastu vaidleb, s.t see selgub pärast kostja vastuse saamist.⁹

Hagi menetlusse võtmisel kontrollib kohus, kas esineb TsMS §-s 371 sätestatud hagi menetlusse võtmisest keeldumise aluseid. Eelkõige on nendeks erinevad TsMS § 371 lõikes 1 sätestatud menetlusõiguslikud põhjused, mis välistavad hagi menetlemise (nt tasumata riigilõiv). Kohtul ei ole selles menetlusstaadiumis kohustust kontrollida hageja nõude sisulist põhjendatust. Kohtul on siiski TsMS § 371 lõike 2 alusel õigus (mitte kohustus) keelduda menetlemast õiguslikult perspektiivitu hagi. Õiguslikult perspektiivitu on hagi, mille puhul ei ole hagi esitatud nõude rahuldamine ühelgi õiguslikul alusel võimalik isegi juhul, kui kõik hagi nõude alusena välja toodud asjaolud vastaksid tõele.¹⁰ Seejuures ei saa aga kohus hinnata tõendeid, vaid peab lähtuma üksnes hageja esitatud asjaoludest.¹¹ Sel juhul on hagi menetlusse võtmisest keeldumine põhjendatud menetlusökonoomiaga.¹² Ei ole põhjendatud tekitada pooltele menetluskulusid asja menetlemisega, millel ei ole mingit edulootust. Selliselt hagi menetlusse võtmise keeldumine väljendab nii *iura novit curia* kui ka poolte võistlevuse põhimõtet. Nimelt on kohus tulenevalt võistlevuse põhimõttest seotud nende asjaoludega, mille hageja on välja toonud, ja ei saaks asja sisulisel lahendamisel hageja nõude rahuldamiseks muudele asjaoludele tugineda. Teiselt poolt ei ole aga kohus tulenevalt *iura novit curia* põhimõttest seotud poolte nägemusega õigusest, vaid kohaldab õigust ise. Seega olukorras, kus hagi on õiguslikult perspektiivitu, ei saaks kohus asja sisulisel lahendamisel hagi rahuldada isegi siis, kui nii hageja kui ka kostja oleksid mõlemad ekslikult vastupidisel seisukohal.

Pärast hagi menetlusse võtmist sõltub hagi edasine menetlus sellest, kas kostja hagile vastab. Kui kostja hagile vastab, toimub sisuline vaidlusmenetlus, mille käigus saavad mõlemad pooled esitada enda nõuete ja vastuväidete aluseks olevad asjaolud ning kohus, hinnates poolte esitatud tõendeid ja arvestades tõendamiskoormise jaotust, tuvastab, millised asjaolud on tõendatud, ja hindab seejärel, kas tuvastatud asjaoludel võimaldab mõni õigusnorm hageja nõuet rahuldada.

⁸ E. Kergandberg jt. Kohtumenetlus. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Tallinn: Juura 2008, lk 354.

⁹ Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Kommenteeritud väljaanne. V. Kõve jt (koost.). Tallinn: Juura 2017, § 363 komm. 3.3 p a (V. Kõve, I. Järvekülg).

¹⁰ Vt nt RKTkm 13.09.2017, 2-16-17452, p 11.

¹¹ Vt nt RKTkm 04.05.2022, 2-19-12055, p 13.

¹² Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Kommenteeritud väljaanne (viide 9), § 371 komm. 3.4.2 p b (V. Kõve, I. Järvekülg).

Tarbijakrediidist tulenevate nõuete menetlemise kohta ei ole TsMS-s erinorme. Vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise kontrollimisel sisaldub üks oluline menetlusõiguslik norm VÕS § 403⁴ lõikes 13, mis paneb vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks vajalike kohustuste täitmise tõendamise koormise krediidiandjale.

Kui kostja hagile ei vasta, on kohtul TsMS § 407 lõike 1 kohaselt õigus lahendada asi tagaseljaotsusega. Kuigi asja lahendamine tagaseljaotsusega ei ole kohtu kohustus^{*13}, on praktikas tagaseljaotsuse tegemine hagile vastamata jätmise korral valdav. Tagaseljaotsuse korral sarnaneb nõude kohtuliku kontrolli ulatus sellega, mida kohus teeb hagi menetlusse võtmisel. Kohus saab siin TsMS § 407 lõigete 1 ja 6 kohaselt kontrollida üksnes hagi õiguslikku põhjendatust. Seejuures loetakse TsMS § 407 lõike 1 teise lause järgi, et kostja on hagi esitatud faktilised asjaolud omaks võtnud. Kuivõrd omaksvõtt on kohtule üldjuhul siduv^{*14}, peab kohus seega lähtuma hagi esitatud asjaoludest ega saa anda hinnangut sellele, kas nõude aluseks olevad asjaolud on tõendatud. Eeltoodu lähtub sellest, et hagimenetlus on oma olemuselt võistlev vaidlusmenetlus, mis eeldab, et pooled osalevad aktiivselt vaidluse lahendamisel (üksi ei ole ju võimalik vaielda). Kui kostja vaikib ja enda vastuväiteid ei esita, siis eeldab seadus, et tal neid ei ole ja ta on hagi esitatud väidetega nõus.

Maakohtud tegid 2021. aastal laenu- ja krediidilepingute asjades 3209 otsust, neist 2872 olid tagaseljaotsused.^{*15} Seega lahendatakse umbes 90% tarbijakrediidi asjadest hagimenetluses tagaseljaotsusega. Ehk siis 90%-l juhtudest ei osale tarbijast kostja menetluses ning asi lahendatakse üksnes hagiavalduses esitatud asjaolude põhjal.

2.1.2. Vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise kontroll

Vastutustundliku laenamise põhimõtte järgi on krediidiandjal VÕS § 403⁴ lõike 1 kohaselt kohustus hinnata tarbija krediidivõimet. Selleks et hinnata, kas krediidiandja on vastutustundliku laenamise põhimõtet järginud, peab kohus tuvastama, millised toimingud on krediidiandja tarbija krediidivõime hindamiseks teinud. Oma olemuselt on tarbija krediidivõime hindamiseks tehtud toimingud faktilised asjaolud. Nagu eespool märgitud, siis peavad asjaolud kohtu ette tooma pooled ise ning kohus ei tohiks omal algatusel tugineda asja lahendamises asjaoludele, millele pooled ei ole tuginenud. See, milline on kohtuliku kontrolli ulatus vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise üle, sõltub sellest, kas vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimine on hageja nõude aluseks olev asjaolu või üksnes kostja vastuväide. Esimesel juhul on see hageja tarbijakrediidilepingust tuleneva nõude rahuldamise õiguslik eeldus. Teisel juhul kontrollitakse seda üksnes siis, kui kostja vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumisele tugineb.

Eesti kohtupraktikas on seni valdavalt leitud, et vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumine on kostja vastuväide. Kuigi maa- ja ringkonnakohtus käsitleti vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumist juba varem^{*16}, käsitles Riigikohus põhimõtet esmakordselt 2012. aastal.^{*17} Riigikohus leidis siis, et vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimine on krediidiandja lepingueelsete läbirääkimiste aegne kohustus VÕS § 14 lõike 2 mõttes, mille rikkumise korral on krediidisajal võimalik nõuda kahju hüvitamist. Seega pidi kohus Riigikohtu seisukohta arvestades kontrollima vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist vaid juhul, kui tarbijast kostja sellele tugines ning kasutas lisaks ka aktiivselt õiguskaitsevahendeid ehk tõi välja enda kahju hüvitamise nõude eeldused, sh talle tekkinud kahju suuruse, ja tasaarvestas enda

¹³ Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Kommenteeritud väljaanne (viide 9), § 407 komm. 3.8 (T. Tampuu).

¹⁴ Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. Kommenteeritud väljaanne. V. Kõve jt (koost.). Tallinn: Juura 2017, § 231 komm. 3.2.1 p a (A. Kangur).

¹⁵ Artiklis avaldatud arvandmed menetlusstatistika kohta ei pretendeeri absoluutsele täpsusele. Tegemist on suures osas kohtute infosüsteemist (KIS) saadud andmete alusel autori enda koostatud statistikaga, mille puhul võib esineda mõningaid vigu. Samas peaksid need andmed olema piisavad, andmaks üldpildi kohtumenetluses toimuvast. KIS-s ei ole võimalik eraldi liigina vaadata andmeid tarbijakrediidilepingutest tulenevate vaidluste kohta. Seega on välja toodud kõik laenu- ja krediidilepingute asjades tehtud otsused. Samas autori kogemusest lähtudes on väga suur osa neist tarbijakrediidist tulenevad asjad.

¹⁶ Maakohtu lahenditest käsitleti põhimõtet esmakordselt Tartu Maakohtu 25.01.2010 otsuses asjas 2-08-19367. Ringkonnakohtus esmakordselt eriarvamuses Tartu Ringkonnakohtu 22.02.2010 otsusele asjas 2-08-82384. Seejuures oli kohtupraktika enne Riigikohtu otsust ebaühtlane. Kohati loeti vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise tõttu leping tühisteks ja jäeti hagi rahuldamata (nt Tartu MKo 03.11.2011, 2-11-4320). Tihti kasutati vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumist viivise vähendamise argumendina (nt Tartu MKo 30.04.2012, 2-11-41928).

¹⁷ RKTko 27.11.2012 3-2-1-136-12, p 23–26.

kahjunõude krediidandi tarbijakrediidilepingust tuleneva nõudega. Sama seisukohta kordas Riigikohus ka hilisemates kohtulahendites.^{*18}

Tähelepanuta ei saa seejuures aga jätta asjaolu, et vastustundliku laenamise põhimõtte järgimist käsitlevad Riigikohtu lahendid on tehtud valdavalt lepingute kohta, mis sõlmiti enne 21. märtsi 2016, mil jõustus VÕS § 403⁴ lõige 7, mille järgi loetakse vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise korral tarbija-krediidilepingu intressimääraks seadusjärgne intressimäär. Milline on Riigikohtu seisukoht muutunud õiguslikus olukorras, on lahtine. Uuemates lahendites on Riigikohus küll VÕS § 403⁴ lõikele 7 viidanud^{*19}, kuid ei ole andnud põhjalikumaid selgitusi selle kohta, kuidas mõjutab uus säte tarbijakrediidilepingutest tulenevate nõuete menetlust.

Kui vaadata maakohtute 2021. aastal tehtud otsuseid laenu- ja krediidilepingute asjades, siis kohtupraktikas lähtutakse vaatamata VÕS § 403⁴ jõustumisele valdavalt jätkuvalt sellest, et vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumine on kostja vastuväide, millele kostja peab tuginema, et kohus seda kontrolliks. 2021. aastal maakohtutes tarbijakrediidi asjades tehtud otsustest hindas kohus vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist üksnes 33 otsuses^{*20}, neist üksnes ühes toimus see kohtu algatusel. Ülejäänud asjades oli aluseks kostja vastuväide.

2.2. Nõude kohtulik kontroll maksekäsu kiirmenetluses^{*21}

Maksekäsu kiirmenetlus on formaliseeritud menetlus kindla rahasumma nõudmiseks, mis hagimenetlusega võrreldes võimaldab kiiremalt, lihtsamalt ja odavamalt täitedokumendi saada.^{*22} Aastal 2021 esitati maksekäsu kiirmenetluses hinnanguliselt 17 000–19 000 tarbijakrediidilepingust tulenevat nõuet^{*23}, mis on peaaegu pool kõigist maksekäsu kiirmenetluses esitatud nõuetest.^{*24}

Maksekäsu kiirmenetluse algatamiseks tuleb esitada TsMS §-s 482 sätestatud vorminõuetele vastav avaldus. TsMS § 482 ei näe ette kohustust esitada koos maksekäsu kiirmenetluse avaldusega selles sisalduvaid väiteid kinnitavaid tõendeid, piisab vaid võimalikus hagimenetluses esitada võivate tõendite lühikirjeldusest. Kohus kontrollib TsMS § 483 lõike 2 kohaselt üksnes seda, kas maksekäsu esitamine TsMS § 481 kohaselt on lubatud, kas maksekäsu kiirmenetluse avaldus vastab TsMS §-s 482 sätestatud vorminõuetele ning ega menetlus ei ole peatunud. Kohtulik kontroll piirdub üksnes avalduses kirjapandud andmetega^{*25} ning kohus avalduses esitatud nõuet sisuliselt ei kontrolli.^{*26} Esitatud andmete õigsust tagab üksnes avaldaja TsMS § 482 lõike 1 punkti 6¹ järgne kinnitus, et ta on esitanud andmed ausalt oma parimate teadmiste kohaselt ja on teadlik, et tahtlik valeandmete esitamine võib kaasa tuua kriminaalvastutuse.

Tarbijakrediidilepingutest tulenevate nõuete lahendamine maksekäsu kiirmenetluses ei ole TsMS § 481 järgi välistatud. Sätestatud on siiski mõned piirangud sellele, milliseid tarbija(krediidi)lepingutest tulenevaid nõudeid võib maksekäsu kiirmenetluses menetleda:

- nõude aluseks oleva lepingu krediidi kulukuse määr ei tohi TsMS § 481 lõike 2³ punkti 1 kohaselt ületada VÕS § 406² lõikes 1 sätestatud ülemmäära ning
- tarbijaga kokkulepitud viivisemäär ei tohi TsMS § 481 lõike 2³ punkti 2 kohaselt ületada kolmekordset VÕS § 113 lõike 1 teises lauses sätestatud viivisemäära.

¹⁸ Nt RKTko 26.05.2016, 3-2-1-30-16, p 10; RKTko 19.02.2014, 3-2-1-169-13, p 20–22.

¹⁹ RKTko 31.01.2018, 2-14-21710, p 44.

²⁰ Andmed põhinevad KIS-i lahendite tekstiotsingul. Erinevus autori õigusteadlaste päevadel tehtud ettekandes välja toodud arvudega võrreldes tuleneb sellest, et ettekandes olid toodud ära kõik otsused, mille tekstis oli vastutustundliku laenamise põhimõtet mainitud, siin välja toodud arvudest on välja jäetud need otsused, milles kohus otsuse põhjendustes selle kohta seisukohta ei võtnud või mille puhul ei olnud tegu tarbijakrediidilepingutega (eelkõige käenduslepingutest tulenevad nõuded).

²¹ Tüüptingimuste kontrolli kohta maksekäsu kiirmenetluses vt ka P. Kalamees (viide 7), lk 613–624.

²² Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Kommenteeritud väljaanne. V. Kõve jt (koost.). Tallinn: Juura 2018, 49. ptk komm. 1 p a (V. Kõve, K. Vainola).

²³ Autorile ei ole teada täpset statistikat maksekäsu kiirmenetluses esitatud avalduste kohta nõudeliikide kaupa. Hinnang põhineb autori suhtlusel Justiitsministeeriumiga ning autori arvutustel, lähtudes KIS-st saadud andmetest kolme suurema inkassofirma krediidilepingutega seotud hagide osakaalu kohta nende esitatud hagide koguarvust ja krediidilepingutega seotud asjade koguarvust ning nende esitatud maksekäsu kiirmenetluste arvust.

²⁴ Arvutivõrgus: https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/I%20ja%20II%20astme%20kohtute%202021.a%20menetlusstatistika_1.pdf (29.01.2023).

²⁵ Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Kommenteeritud väljaanne (viide 22), § 483 komm. 3.2.2.1 p b (V. Kõve, K. Vainola).

²⁶ Samas, 49. ptk komm. 4.1 p c (V. Kõve, K. Vainola).

Maksekäsu kiirmenetluses nõude esitamise eeldusena ei pea krediidiandja välja tooma, et ta on vastutustundliku laenamise põhimõtet järginud.

Tasakaalustamaks maksekäsu kiirmenetluse avalduse esitamise lihtsust ja kohtuliku kontrolli puudumist on võlgnikul omakorda võimaldatud lihtsalt vältida maksekäsu tegemist. Nimelt on võlgnikul õigus esitada nõudele vastuväide, mida ei pea iseenesest ka põhjendama. Vastuväite esitamisel TsMS § 485 ja § 486 lõike 1 punkti 1 kohaselt maksekäsu kiirmenetlus lõpetatakse ja vaidlus nõude üle jätkub üldjuhul hagimenetluses. Samas kui võlgnik vastuväidet ei esita, teeb kohus TsMS § 489 lõike 1 kohaselt maksekäsu, mis on täitedokumendiks maksekäsu kiirmenetluse avalduses esitatud nõude sissenõudmiseks.

3. Tarbijakrediidilepingust tuleneva nõude kohtulik kontroll Euroopa Kohtu praktikas^{*27}

Euroopa Liidu õiguses on tarbijate kaitse lepingulistest suhetes reguleeritud eeskätt direktiividega, sh tarbijakrediidi direktiivi ja tüüptingimuste direktiiviga.^{*28} Direktiiv on Euroopa Liidu toimimise lepingu^{*29} artikli 288 kohaselt saavutatava tulemuse seisukohalt siduv liikmesriigi suhtes, kellele see on adresseeritud, kuid jätab vormi ja meetodite valiku liikmesriigile. Nii kohustab ka tarbijakrediidi direktiivi artikkel 8 liikmesriike tagama, et krediidiandja hindab enne krediidilepingu sõlmimist tarbija krediidivõimelisust, kuid seal ei ole kirjas otsesõnu nõudeid kohtumenetlusele. See ei tähenda aga, et tsiviilkohtumenetluses ei peaks Euroopa Liidu õigusega arvestama. Nimelt on Euroopa Kohus enda praktikas läbivalt leidnud, et liikmesriik peab kehtestama enda õiguskorras menetluskorra isikutele Euroopa Liidu õigusest tulenevate õiguste kaitse tagamiseks selliselt, et see ei oleks ebasoodsam kui sarnaste riigisisel õigusel põhinevate olukordade puhul (võrdväärse põhimõte) ning et see ei muudaks Euroopa Liidu õiguse alusel antud subjektiivsete õiguste kasutamist praktikas võimatuks või ülemäära raskeks (tõhususe põhimõte).^{*30}

Euroopa Kohus on nii tüüptingimuste direktiivi kui ka tarbijakrediidi direktiivi tõlgendades läbivalt leidnud, et neis sätestatud tarbijat kaitsvad sätted lähtuvad eeldusest, et tarbija on suhetes ettevõtjaga nõrgemal positsioonil ja omab vähem teavet.^{*31} Sellest on Euroopa Kohus järeldanud, et tarbija õiguste tõhusaks kaitseks peab kohus omal algatusel kontrollima Euroopa Liidu õigusest tulenevate tarbijakrediidi sätete rikkumist, kuivõrd tarbija ning ettevõtja vahelist ebavõrdsust saab tasakaalustada ainult välise, lepingupooltest sõltumatu aktiivse sekkumisega. Vastasel juhul on oht, et tarbija mh teadmatusest ei tugine tema kaitseks kehtestatud sätetele, mis muudab ülemäära raskeks Euroopa Liidu õiguse alusel antud tarbijakaitseliste õiguste kasutamise.^{*32} Kohtuasjas *OPR-Finance* leidis Euroopa Kohus, et kohtu kohustus kontrollida omal algatusel Euroopa Liidu õigusest tulenevate tarbijakrediidi sätete rikkumist kohaldub ka vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise kontrollil.^{*33}

Seejuures on Euroopa Kohus pidanud nii tüüptingimuste direktiivi kui ka tarbijakrediidi direktiivi alusel tarbija kaitseks kehtestatud sätete eesmärki sarnaseks^{*34}, millest võib järeldada, et Euroopa Kohtu praktikas tüüptingimuste direktiivi kohta öeldut saab kohaldada ka tarbijakrediidi direktiivi alusel kehtestatud sätete kohaldamisel ja vastupidi. Seega, kuigi järgnevalt välja toodud lahendid on osaliselt tehtud tüüptingimuste direktiivi kohta, saab neis esitatud seisukohti kohaldada ka tarbijakrediidi direktiivi alusel tarbija kaitseks kehtestatud sätete, sh vastutustundliku laenamise põhimõtte kohaldamisel.

Euroopa Kohtu praktikast saab järeldada, et **kohtul on kohustus kontrollida omal algatusel** tarbija kaitseks kehtestatud sätete järgimist, sõltumata menetluse vormist või kohtulahendi olemusest. Nii on Euroopa Kohus pidanud kohtuasjas *Banco Español de Crédito* Euroopa Liidu õigusega vastuolus olevaks sellist regulatsiooni, mis ei võimalda kohtul **maksekäsu menetluses** hinnata omal algatusel tarbija

²⁷ Vt ka L. Jürisoo. Euroopa Liidu kohtu hiljutine kohtupraktika tarbijakrediidilepingute osas ja selle tähendus Eesti lepinguõigusele. Uurimistöõ. Tallinn 2021, II ptk.

²⁸ Nõukogu direktiiv 93/13/EMÜ, 5. aprill 1993, ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes. – EÜT L 95, 21.04.1993, lk 29–34.

²⁹ Euroopa Liidu toimimise leping. – ELT C 202, 07.06.2016.

³⁰ Nt EKo 14.06.2012, C-618/10, *Banco Español de Crédito*, p 46.

³¹ Nt *Banco Español de Crédito*, p 39 ja 40; EKo 21.04.2016, C-377/14, *Radlinger ja Radlingerová*, p 62.

³² *Banco Español de Crédito*, p 41 ja 42; *Radlinger ja Radlingerová*, p 66–71.

³³ EKo 05.03.2020, C-679/18, *OPR-Finance*, p 20–23.

³⁴ *Radlinger ja Radlingerová*, p 62–63.

kaitseks kehtestatud sätete järgimist – ehkki talle on teada kõik vajalikud õiguslikud ja faktilised asjaolud.^{*35} Kohtuasjas *Profi Credit Polska S. A.* leidis Euroopa Kohus, et tagamaks seda, et kohtul oleks teada kõik vajalikud asjaolud, peab kohtul olema õigus nõuda, et **avaldaja esitaks enda nõude aluseks olevad dokumendid**.^{*36} Samuti leidis Euroopa Kohus kohtuasjas *Kancelaria Medius SA*, et Euroopa Liidu õigusega on vastuolus regulatsioon, mille kohaselt **tagaseljaotsuse tegemisel** ei saa kohus võtta menetlust korraldavaid meetmeid, mis on vajalikud, et hinnata omal algatusel, kas on järgitud tarbija kaitseks kehtestatud sätteid.^{*37} Kohtuasjas *Profi Credit Polska S. A.* oli Euroopa Kohus seisukohal, et kohtu omal algatusel tegutsemine, sh avaldajalt tõendite nõudmine, ei ole vastuolus võistlevuse põhimõttega, sest tegemist on **nõude aluseks olevate asjaolude tõendamisega**.^{*38} Seejuures leidis Euroopa Kohus samas asjas, et kohtul on kohustus kontrollida omal algatusel tarbijakrediidi sätete järgimist ka juhul, kui lagi esitatakse vekslil alusel, mis on antud tarbijakrediidisuhte raames.^{*39} Euroopa Kohtu seisukohad vekslil alusel esitatud lagi kohta võiksid kaasuse asjaolusid arvestades olla Eesti õiguses asjakohased praktikas levinud olukorras, kus tarbija on andnud tarbijakrediidilepingust tuleneva võla kohta võlatunnistuse.

Seega tuleneb Euroopa Liidu õigusest, et **kohus peab omal algatusel** kontrollima, kas **vastutustundliku laenamise põhimõtet on rikutud**. Selline kohustus on kohtul ka **maksekäsu kiirmenetluses, tagaseljaotsuse tegemisel** ning juhul, kui nõude aluseks on **võlatunnistus**, mis on antud tarbijakrediidisuhtest tulenevalt.

4. Probleemkohad ja võimalikud lahendused

4.1. Hagimenetlus

Nagu eespool välja toodud, on Eesti senises kohtupraktikas valdav käsitus, et vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumine on tarbija vastuväide, mille ta peab ise kohtumenetluses kostjana esitama. Seetõttu kontrollib kohus Eesti praeguses praktikas vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist üksnes ca 10% asjades, kus tehakse sisuline otsus, ning vaid ca 1% kõigi tarbijakrediiti puudutavates hagiastjades tehtud otsuste puhul. Samas on Euroopa Kohus asunud selgelt seisukohale, et Euroopa Liidu õigusest tulenevate tarbija kaitseks kehtestatud sätete rakendamisel peab kohus olema aktiivne ja kontrollima omal algatusel kehtestatud normide järgimist. Eesti kohtute praegune lähenemine ei ole autori hinnangul seega ilmselgelt kooskõlas Euroopa Liidu õigusega.

Kuivõrd Eesti on Euroopa Liidu liige, mistõttu Euroopa Liidu õigus on TsMS-i suhtes ülimuslik, on Eesti kohtupraktika ja menetlusõiguse vastuolu Euroopa Liidu õigusega probleem, mis tuleks vältimatult kõrvaldada. Hagimenetluses ei eelda see ilmingimata seaduse muutmist, vaid sobivale tulemusele on võimalik jõuda, tõlgendades TsMS-i ja VÕS-i kooskõlas Euroopa Liidu õigusega.^{*40}

4.1.1. Vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimine kui lagi alus

Üks lahendus, mida võimaldab ka praegu kehtiv menetlusseadustik, oleks Euroopa Kohtu praktika valguses tõlgendada kehtivat õigust selliselt, et tarbija kaitseks kehtestatud sätete, sh vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimine on tarbijakrediidilepingust tuleneva **nõude alus**, s.t hageja on TsMS § 363 lõike 1 punkti 2 kohaselt kohustatud hagi välja tooma asjaolud, millest nähtub, et ta on vastutustundliku

³⁵ *Banco Español de Crédito*, p 57.

³⁶ EKo 07.11.2019, C-419/18 ja C-483/18, *Profi Credit Polska S. A.*, p 67.

³⁷ EKo 04.06.2020, C-495/19, *Kancelaria Medius SA*, p 52.

³⁸ *Profi Credit Polska S. A.*, p 68.

³⁹ Samas, p 67 ja 77.

⁴⁰ Kuivõrd praegune artikkel keskendub eelkõige menetlusõiguslikele küsimustele, siis ei käsitleta siin lähemalt vastutustundliku laenamise põhimõtte materiaalsoiguslikku külge. Samas vajaks ka see ilmselt täiendavat analüüsi, samuti vajaksid kohtunikud selles vallas koolitust. Ainuüksi tarbijakrediidi asjades tehtud maakohtu otsuste pealiskaudsel uurimisel nähtub, et kohtud on sisustanud vastutustundliku laenamise põhimõtet äärmiselt erinevalt. Seda nii õiguslikult vaieldavates küsimustes, nagu milline peaks olema krediidiandja kontrollkohustuse ulatus või millised tagajärjed on sellel, kui tarbija esitab enne lepingu sõlmimist valeandmeid, kui ka tegelikult seaduses selgelt reguleeritud küsimustes, nagu kumb pooltest peab vastutustundliku laenamise põhimõtet järgima, milline on poolte tõendamiskoormis ja millised on vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise tagajärjed.

laenamise põhimõtet järginud, sh kontrollinud VÕS § 403⁴ lõike 1 kohaselt tarbija krediidivõimelisust. Sarnast seisukohta on väljendanud ka Euroopa Kohus.^{*41}

Tõlgendus aitab tagada kooskõla Euroopa Liidu õigusega, sest selle korral ei saa hagi rahuldada, ilma et krediidiandja tooks välja asjaolud, millest nähtub, et ta on vastutustundliku laenamise põhimõtet järginud. Kohtulik kontroll rakenduks *iura novit curia* põhimõtte kaudu. Kohus peaks andma poolte väidetest sõltumata õigusliku hinnangu selle kohta, kas hageja välja toodud asjaolud on piisavad selleks, et lugeda krediidiandja vastutustundliku laenamise põhimõtet järginuks. Kuivõrd vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise tõendamise koormis on VÕS § 403⁴ lõike 13 järgi hagejal, tooks see ühtlasi kaasa, et hageja peaks juhul, kui kostja hageja esitatud asjaolusid omaks ei võta, enda väiteid ka tõendama.

Selline lahendus ei oleks ka Eesti kohtupraktikas ennenägematu. Nimelt tuleb liisingulepingu ülesütlemisel liisinguandja VÕS § 367 lõigete 1 ja 2 alusel tekkivast nõudest arvata VÕS § 367 lõike 3 järgi maha liisingueseme väärtus selle liisinguandjale tagastamise ajal. Kuigi ka seda väärtuse mahaarvamise nõuet võiks pidada olemuslikult kostja vastuväiteks, on Riigikohus leidnud, et VÕS § 367 lõike 3 alusel nõudest maha arvatav liisingueseme väärtus on hagi aluseks olev asjaolu, mille peab välja tooma ja tõendama hageja.^{*42} Seega ei tohiks olla mingeid takistusi kohaldada sarnast lähenemist ka tarbijakrediidilepingust tulenevate nõuete puhul.

Arvestades nii kohtute kui ka menetlusosaliste ressursikasutuse mõistlikkust, oleks ilmselt otstarbekas kohtutel juba hagi menetlusse võtmise staadiumis nõuda, et hagi toodaks välja asjaolud, millest nähtub, et krediidiandja on järginud vastutustundliku laenamise põhimõtet. Kui hageja seda ei tee, on kohtul õigus keelduda TsMS § 371 lõike 2 punkti 1 alusel hagi menetlemast. See säästaks nii kohtute aega kui hoiaks kokku ka poolte menetluskulusid. Samuti on hagi menetlusse võtmisest keeldumine hagejale soodsam tagajärg kui see, kui hagi jäetakse õigusliku põhjendamatus tõttu rahuldamata. Nimelt ei välista hagi menetlusse võtmisest keeldumine hagejal uuesti sama nõudega kohtusse pöördumist eeldusel, et ta suudab hiljem vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise välja tuua ja tõendada.

4.1.2. Vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise kontroll tagaseljaotsuse kontekstis

Problemaatilisem on tagada kooskõla Euroopa Liidu õigusega olukorras, kus kostja hagile ei vasta. Nimelt TsMS § 407 lõike 1 kohaselt kohus tagaseljaotsuse tegemisel tõendeid ei hinda ja peab lähtuma hagi esitatud asjaoludest.^{*43} Euroopa Kohus on aga kohtuasjas *Kancelaria Medius SA* selgelt leidnud, et selline regulatsioon ei ole kooskõlas Euroopa õigusega.^{*44} Samas ei nõua TsMS § 407 lõige 1 hagile vastamata jätmise korral tagaseljaotsuse tegemist, vaid tegemist on kohtu õigusega. Seega võiks TsMS-i kooskõlas tüüpitingimuste ja tarbijakrediidi direktiiviga tõlgendada selliselt, et tarbijakrediidilepingust tulenevate nõuete puhul ei tohi kohus hagile vastamata jätmise korral tagaseljaotsust teha, vaid peab menetlusega edasi minema. Samuti ei ole TsMS § 410 järgi tagaseljaotsuse tegemine kohustuslik juhul, kui kostja ei ilmu kohtuistungile. Sellises olukorras on kohtul kohale ilmunud hageja taotlusel võimalik teha kas tagaseljaotsus, lahendada asi sisuliselt või lükata asja arutamine edasi. Selleks, et tagada kooskõla Euroopa Liidu õigusega, **peaks tagaseljaotsuse tegemine tarbijakrediidi asjades olema välistatud** ning kohus peaks hagejale selgitama, et tal on võimalik taotleda üksnes sisulise otsuse tegemist või asja arutamise edasilükkamist. Sisulise otsuse tegemisel ei saa kohus lähtuda hageja esitatud asjaolude õigsusest, vaid peab TsMS § 438 lõike 1 kohaselt hindama tõendeid ning otsustama, mis asjaolud on tuvastatud.

4.1.3. Muudatuse rakendamine praktikas ja selle mõjud

Eespool pakutud lahendusvariandi puhul tuleb arvestada kohtute töökoormuse olulise kasvuga. Kohtute töökoormusmetoodikas^{*45} on arvestatud ühe laenu- või krediidilepinguasja lahendamise keskmise ajakuluna kohtunikule 3,38 tundi. Tegemist on väga lühikese ajaga, mis on saavutatud peamiselt seeläbi, et

⁴¹ *Profi Credit Polska S. A.*, p 68.

⁴² RKTko 03.05.2017, 3-2-1-21-17, p 23.1.

⁴³ Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Kommenteeritud väljaanne (viide 9), § 407 komm. 3.3.6 p b (T. Tampuu).

⁴⁴ *Kancelaria Medius SA*, p 52.

⁴⁵ Heaks kiidetud kohtute haldamise nõukoja 112. istungil 10.12.2020 ja uuendatud 117. istungil 16.09.2021. Autorile kättesaadav kohtute siseveebis.

kohtuniku ajakulu on minimaalne tagaseljaotsusega lõppevates asjades, mida nagu eespool märgitud, on ca 90% kogu asjade arvust. Olukorras, kus kohtud enam tarbijakrediidi asjades tagaseljaotsuseid ei teeks, kasvaks asjade lahendamise ajakulu oluliselt. Arvestades laenu- ja krediidilepingutest tulenevate asjade hulka (ainuüksi otsusega lõppenud kohtuasju oli 2021. aastal 3209, millele lisanduvad asjad, mille lõpplahendiks oli määrus), tähendab iga asja keskmisele ajakulule lisanduv tund vajadust vähemalt kahe või kolme täiendava kohtunikukohta järele.⁴⁶ Kohtutes ei ole praegu sellist sisemist ressursi, millega see täiendav koormus katta. Juba praegu hindab üle 70% kohtunikest enda igapäevast töökoormust pidevalt või enamasti ülemääraseks.⁴⁷ Seega tuleb riigil panustada kas lisaressursse uute kohtunikukohtade loomisesse või tuleb arvestada tsiviilkohtumenetluses asjade lahendamise kiiruse olulise vähenemisega.

4.2. Probleemkohad maksekäsu kiirmenetluses ja võimalikud lahendused

Kohus ei kontrolli maksekäsu kiirmenetluses vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist, sest maksekäsu kiirmenetluse avalduse rahuldamine ei eelda TsMS § 481 jj kohaselt, et krediidiandja oleks vastutustundliku laenamise põhimõtet järginud. Sellisel kujul ei taga kehtiv õigus tarbija õiguste piisavat kaitset maksekäsu kiirmenetluses ning vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist ei kontrollita kooskõlas Euroopa Liidu õigusega.⁴⁸ Tarbija õiguste kaitse ei ole tõhusalt tagatud ainuüksi läbi tarbija õiguse esitada TsMS § 485 järgi lihtsas korras vastuväide. See ei ole Euroopa Kohtu praktikast arvestades⁴⁹ piisav, kuivõrd on suur tõenäosus, et tarbija ei esita vastuväidet seetõttu, et ta ei ole enda õigustest teadlik. Selle probleemi kõrvaldamiseks ei piisa sellest, et tarbijale selgitatakse maksekäsu kiirmenetluses vastuväite esitamise tingimusi ja tagajärgi, kuivõrd sellega teavitatakse tarbijat üksnes tema menetluslikest õigustest, kuid oluline on ka tarbija teadlikkus (või selle puudumine) enda materiaalõiguslikest õigustest. Olukorras, kus tarbija ei tea, millised on krediidiandja kohustused ja kuidas neid on lepingu sõlmimisel järgitud, ei saa eeldada, et tarbija esitaks makseettepanekule vastuväite, sest ta ei pruugi teada, et esitatud nõue on (osaliselt) põhjendamatult.

Tulenevalt maksekäsu kiirmenetluse formaliseeritud olemusest ei ole seal võimalik ilma menetlusseadustiku muudatusteta tagada vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise kontrolli. Samuti on küsitav, kas kehtivat maksekäsu kiirmenetluse formaati, kus lähtutakse üksnes avaldaja kirjapandust, on üldse võimalik viia Euroopa Liidu õigusega kooskõlla. Isegi juhul, kui sätestada avaldajale kohustus märkida avalduses, mida krediidiandja on teinud vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks (või ka teiste tarbija kaitseks kehtestatud kohustuste täitmiseks), ei oleks tagatud tarbija õiguste tõhus kaitse, sest kohtul ei ole võimalik kontrollida esitatud andmete õigsust, arvestades asjaolu, et maksekäsu kiirmenetluses tõendeid ei tule esitada. Nii selgus kohtupraktikat analüüsidest, et maksekäsu kiirmenetluses esitatakse ka praegu praktikas tihti valeandmeid tarbijaga kokkulepitud viivisemäära kohta, valetades lepingujärgset viivisemäära vastavalt vajadusele kas suuremaks⁵⁰ või väiksemaks.⁵¹ Seega olukorras, kus keegi esitatud andmeid ei kontrolli, ei taga õigete andmete esitamist ka kriminaalkaristuse ähvardus.

Samas ei oleks ilmselt aktsepteeritav lahendus ka see, kui kaotada tarbijakrediidi asjades üldse võimalus esitada nõue maksekäsu kiirmenetluses. Arvestades maksekäsu kiirmenetluses esitatud, tarbijakrediidilepingutest tulenevate nõuete hulka, oleks kõigi nende nõuete hagimenetlusse esitamisel, isegi arvestades praegust keskmist ühe asja lahendamise ajakulu, vaja maakohtutesse lisaks ca 40 kohtunikukohta. Iga tund, mis lisandub ühe asja keskmise lahendamise ajale, suurendaks seda vajadust enam kui kümne võrra. Arvestades seda, et praegu on maakohtutes üldse kokku 152 kohtunikukohta⁵², on kahtlane, kas riigil oleks valmisolekut suurendada seda arvu kolmandiku võrra või rohkem ainuüksi tarbijakrediidivaidluste lahendamiseks.

⁴⁶ Kohtute töökoormusmetoodika järgi on ühe kohtuniku arvestuslik tööajaresurss 1600 tundi aastas.

⁴⁷ Eesti Kohtunike Ühingu töökoormuse küsimustik I-II astme kohtunikele. Arvutivõrgus: https://ekou.ee/mat/Kohtunikekoormuse-ksytluste-tulemused_2022-01-20.pdf (15.01.2023).

⁴⁸ Samal seisukohal: Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Kommenteeritud väljaanne (viide 22), 49. ptk komm. 7.3.2 p c (V. Kõve, K. Vainola); mõneti erineval seisukohal: P. Kalamees (viide 7), lk 622–623.

⁴⁹ *Banco Español de Crédito*, p 54.

⁵⁰ Nt tsiviilasjad 2-21-100182 ja 2-21-127914.

⁵¹ Nt tsiviilasjad 2-21-141911 ja 2-21-133166.

⁵² Arvutivõrgus: <https://www.kohus.ee/eesti-kohtud/kohtunikud>.

Üks võimalik lahendus võiks olla sätestada maksekäsu kiirmenetluses tarbijakrediidist tuleneva nõude esitamisel kohustus tuua välja selgelt ja lühidalt vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks tehtud toimingud ning lisada neid tõendavad tõendid. Juhul kui esitatud andmed tekitaksid kahtlust, et vastutustundliku laenamise põhimõtet pole järgitud, tuleks maksekäsu kiirmenetluse avaldus jätta rahuldamata. Sellisel juhul oleks avaldajal võimalik soovi korral siirduda hagimenetlusesse, kus saaks krediidiandja kohustuste järgimist sisuliselt hinnata. Kuigi seda menetlust oleks võimalik mõningal määral formaalsete kriteeriumidega piiritleda (nt välistada automaatselt nõuded, mille puhul pole krediidiandja nõudnud tarbijalt pangakonto väljavõtet, tarbija sissetulek laenu saamise ajal on alla teatud piiri ja kohustuste osakaal sissetulekust ületab teatud protsendi), tähendaks see siiski, et maksekäsu kiirmenetlust läbi viivad kohtunikuabid peaksid esitatud avaldusi sisuliselt kontrollima. See tähendaks paratamatult, et vaja on luua täiendavaid kohtunikuabi kohti ja kohtunikuabisid tarbijakrediidi alal koolitada. Samas ei ole ilmselt võimalik ükski tõhus lahendus, mis aitaks viia maksekäsu kiirmenetluse regulatsiooni Euroopa Liidu õigusega kooskõlla, aga ei nõuaks riigilt lisaressursse.

5. Kokkuvõte

Euroopa Kohus on leidnud, et Euroopa Liidu õiguses tarbija õiguste kaitseks kehtestatud normid jäävad toimetuks, kui nende rakendumist ei toeta menetlusõigus. Euroopa Kohus on sellest tulenevalt seadnud liikmesriikide menetlusõigusele väga kõrged standardid, tagamaks Euroopa Liidu õigusest tulenevate tarbija õiguste kaitse ka kohtumenetluses. Traditsiooniline poolte võrdsusest lähtuv tsiviilkohtumenetlus tarbijale nõutavat kaitset ei taga, kuivõrd tarbijal on võrreldes krediidiandjatega väiksemad teadmised ja ressursid. Seetõttu peab kohus olema lisaks ise aktiivne ja kontrollima omal algatusel tarbija kaitseks kehtestatud normide, sh vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist. See kehtib menetluse vormist sõltumata, s.t kohus peab olema aktiivne nii tavalises hagimenetluses, tagaseljaotsuse tegemisel kui ka maksekäsu kiirmenetluses.

Eesti senine kohtupraktika neile standarditele ei vasta. Maksekäsu kiirmenetluses puudub sisuline kontroll üldse ning hagiasjadest 90% lahendatakse tagaseljaotsusega. Sisuliselt hinnatakse vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist vaid 1% hagiasjade puhul. Senist kohtupraktikat arvestades ei ole tarbija õigused hagimenetluses ega maksekäsu kiirmenetluses piisavalt tagatud ning vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist ei kontrollita Eestis kooskõlas Euroopa Liidu õigusega.

Hagimenetluses on iseenesest võimalik vastuolu Euroopa Liidu õigusega kõrvaldada ka olemasolevate menetlusnormide pinnalt, kui tõlgendada neid kooskõlas tarbijakrediidi direktiiviga. Vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks tehtud toimingud tuleks lugeda hagi aluseks olevateks asjaoludeks. Hagi rahuldamiseks peaks krediidiandja tooma välja asjaolud, millest nähtub, et ta on tarbija krediidivõimet hinnanud, ning neid asjaolusid tõendama. Kui krediidiandja vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks tehtud toiminguid hagi välja ei too, oleks haginõue õiguslikult perspektiivitu. Samuti tuleks vältida tarbijakrediidi asjades tagaseljaotsuste tegemist.

Maksekäsu kiirmenetluse Euroopa Liidu õigusega kooskõlla viimine eeldab aga vältimatult seadusemuudatusi. Seejuures ei piisa tõenäoliselt üksnes maksekäsu kiirmenetluse täiendava eelduse sätestamisest, vaid muuta tuleks maksekäsu kiirmenetluse üldpõhimõtteid selliselt, et oleks võimalik tagada avalduses esitatud asjaolude sisuline kontroll.

Eesti tsiviilkohtumenetluse suhteliselt suur kiirus on saavutatud suuresti läbi selle, et kohtunikul on võimalik paljud asjad lahendada väga lihtsalt tagaseljaotsusega. Maksekäsu kiirmenetluse kiirus tuleneb samuti suures osas sellest, et kohus esitatud nõuet sisuliselt ei kontrolli. Kohtu suurem aktiivsus tarbijakrediidi asjades, mida nõuab Euroopa Kohus, tingib paratamatult selle, et asjade lahendamisele kulub rohkem aega. Seega on senise menetluskiiruse tagamiseks vältimatult vaja luua juurde täiendavaid kohtuniku ja kohtunikuabi kohti.

Autorist: Vahur-Peeter Liin on Tartu Ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi kohtunik.